

De geschiedbeschouwing van Nietzsche

– O.W. Dubois –

Transparant 13.3 (augustus 2002) 28-29

Recensie n.a.v. P. Veldhuizen, *Nietzsche en de kromme lijn. De geschiedbeschouwing van 'de vroomste van allen die niet in God geloven'* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 1999) 204 blz., €21,60

Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) behoort tot de belangrijke figuren van de Europese cultuurgeschiedenis. Aan hem heeft de Nederlands-gereformeerde predikant Veldhuizen een studie gewijd die zich concentreert op Nietzsches geschiedbeschouwing, naar schrijvers mening de essentie van diens gedachtegoed.

In Nietzsches geschiedbeschouwing, zoals die vooral te vinden is in *Also sprach Zarathustra* en *Vom Nutzen und Nachteil der Historie fürs Leben*, staan naar Veldhuizens mening twee thema's centraal: de eeuwige wederkeer en de Übermensch. Het eerste wordt als volgt omschreven: 'Alles gaat, alles keert terug; eeuwig rolt het rad van het zijn. Alles sterft, alles bloeit weer op; eeuwig loopt het jaar van het zijn. Alles breekt, alles wordt opnieuw saamgevoegd; eeuwig bouwt zich hetzelfde huis van het zijn. Alles neemt afscheid, alles greet elkaar weer; de ring van het zijn blijft eeuwig getrouw aan zichzelf. In elk ogenblik begint het zijn; om ieder hier wentelt zich de kogel daar. Het midden is overal. Krom is het pad der eeuwigheid' (49).

Het behoeft geen betoog dat deze cyclische geschiedopvatting een volstrekte breuk betekent met de christelijke lineaire geschiedopvatting, die een begin, midden en einde kent. Voor de christen, zo benadrukt de auteur, wordt het midden en de zin van de geschiedenis gevormd door Christus. Wereldgeschiedenis en heilsgeschiedenis zijn met elkaar vervlochten. Van heilsgeschiedenis, van een Verlosser, wilde Nietzsche niets weten. Niets was hem zo aanstotelijk als het Kruis en fel heeft hij Paulus' en Luthers theologie van het Kruis bestreden. Wat Nietzsche in het christendom vooral ergerde was het gevoel van medelijden met het zwakke. Hiertegenover stelde hij zijn Übermensch, de trotse en onafhankelijke mens, vol kracht en talent, die in harmonie met zichzelf leeft. Als ideaaltype hiervan gold voor hem Goethe. Aan de door Nietzsche gevoelde diepe verwantschap met Goethe en in dat verband ook aan de persoon en ideeën van Goethe zelf, wijdt de schrijver interessante bladzijden.

Goethe schatte het christendom zeer hoog. [29] Tegenover Eckermann zei hij: 'Laat de geestelijke cultuur nu steeds verder komen, laat de natuurwetenschap steeds meet in de volle breedte en diepte uitbreiden en de menselijke geest zich verbreden, zoals de wens is – boven de hoogheid en zedelijke cultuur van het christendom, zoals het in de evangeliën straalt en schittert, zal het niet uitkomen' (169).

Prachtige woorden, maar het maakt Goethe nog geen christen. Want evenmin als Nietzsche erkende hij Christus als Verlosser. Nietzsches afwijzing van het christendom en van het zo fundamenteel christelijk gevoel van medelijden vloeien voort uit verheerlijking van het leven dat in al zijn intensiteit geleefd moet worden. Voor Nietzsche staat leven gelijk aan de wil tot macht. En dit ziet hij niet alleen bedreigd door het christendom, maar evenzeer door de geschiedbeoefening, waarvan hij drie vormen onderscheidt: de monumentale, de amiquarische en de kritische. Nietzsche erkent weliswaar de eigen waarde van deze drie takken van de geschiedschrijving, schrijft hierover ook mooie bladzijden, waaraan Veldhuizen mijns inziens onvoldoende aandacht schenkt, maar evenals het christendom, met zijn concentratie op het hiernamaals en het zwakke, trekt de geschiedbeoefening de mens af van het werkelijke leven dat Nietzsche zo graag groots en meeslepend geleefd wil zien. Dat Nietzsche als persoon be-

scheiden en bedeesd was, is weer een van 's levens tegenstrijdigheden die moeilijk verklaard kunnen worden.

Nietzsches vijandschap tegen het christendom is onmiskenbaar fel. Tegelijkertijd bleef hij zich tot het christelijk geloof aangetrokken gevoelen. Nog in 1881 schreef hij: 'Het is toch de beste vorm van leven naar een ideaal dat ik heb leren kennen: van kindsbeen af heb ik het nagestreefd en ik geloof dat ik er in mijn hart nooit onverschillig tegenover ben geweest' (103).

Nietzsches houding tegenover het christelijk geloof is beslist tweeslachtig. De eindconclusie, aldus de auteur, kan echter niet anders zijn dan dat de leer van de eeuwige wederkeer en de Übermensch anti-christelijk is. Veldhuizen heeft Nietzsche op integere wijze behandeld en doet hem recht in zijn tegenstrijdigheid. Eerst na analyse en met volledige erkenning van Nietzsches emst en tragiek komt hij tot afwijzing van diens geschied-beschouwing. Wat mij betreft overtuigend. Een christen kan Nietzsches leer onmogelijk aanvaarden. Tegenover de Übermensch zal hij de Christus stellen en tegenover de kromme lijn van de eeuwige wederkeer de nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

Verdient de strekking van Veldhuizens boek waardering, de compositie doet dat minder. De tweedeling van het boek in analyse en beoordeling is niet gelukkig. Te veel herhalingen, ook van citaten, zijn hiervan het gevolg. Hinderlijk is verder de op de Duitse citaten volgende Nederlandse vertaling ervan, terwijl ook de in voetnoten opgenomen vertalingen mij overbodig lijken. De lezers van een boek als dit zullen toch zeker wel het Duits machtig zijn? Als alle overbodige herhalingen geschrapt waren, had dit boek enkele tientallen bladzijden minder kunnen tellen. Jammer dat dit niet is gebeurd. Het betoog zou er namelijk veel bij hebben gewonnen. Blijft echter dat dit een interessante verhandeling is over een denker die – om met een woord van Thomas Mann te besluiten – aan de overspannenheid van zijn eigen denken ten gronde is gegaan.